

Prilog dopuni popisa ptica Bosne i Hercegovine

Narcis Dročić¹

Dročić, N., 2010: Contribution to the addition list of birds in Bosnia and Herzegovina

The paper presents the first data for the Hawk Owl, the Rufous Bush Robin, the Arctic Redpoll, the Twites, the Scarlet Rosenfinch and Goldfinch in Bosnia and Herzegovina.

Key words: Hawk Owl, Rufous Bush Robin, Scarlet Rosenfinch, Arctic Redpoll, Goldfinch, Twite, Bosnia and Herzegovina

Uvod

Proučavanje ptica u Bosni i Hercegovini ima tradiciju od preko 120 godina. Međutim, tokom 20. stoljeća urađeno je svega nekoliko popisa lokalne ornitofaune koji su bili nepotpuni i nisu sadržavali sve registrovane vrste (Kotrošan & Papes, 2007). Na bazi ove činjenice posljednjih godina aktiviran je rad na prikupljanju podataka i objavljeno je nekoliko spiskova ornitofaune registrovane u Bosni i Hercegovini. Posljednji, dopunjeni i korigovani, popis sadrži 329 historijski zabilježenih vrsta (Kotrošan, 2008/2009).

U toku dugogodišnjeg bavljenja pticama moj otac (Ramiz Dročić) i ja smo, od 1968. do 2010. godine na terenskim posmatranjima, imali priliku vidjeti sve dosada zabilježene vrste u Bosni i Hercegovini, osim laponskog ostrugaša (*Calcarius lapponicus*), te vidjeti na terenu ili u privatnim kolekcijama nekoliko vrsta koje se ne nalaze na spomenutom posljednjem spisku bosanskohercegovačke ornitofaune.

Metode

Prilikom posmatranja ptica prve zabilješke je pravio Ramiz Dročić (do 1981.), a nakon toga vodimo ih zajedno do 2005., kada na svojevrsnom ornitološkom i fotodnevniku radim sa kćerkom (Sumeja Dročić). Iako je dio starih podataka bio izgubljen, veći dio se, ipak, sačuvao.

Sva opisana opažanja koja se odnose na period nakon 1996. godine, vršena su dvogledima različitih optičkih karakteristika, na različitim lokacijama. Fotodnevnik se ažurno vodi od 2006/07 godine, a za fotografiranje koristi nekoliko fotoaparata. Fotografije uz ovaj rad su urađene fotoaparatom Olympus, optičkog zuma 20x, sa veće daljine i iz ruke.

Pregled novih vrsta za spisak ptica Bosne i Hercegovine

1. *Surnia ulula* - Sjeverna sova

Područje rasprostranjenja sjeverne sove je srednja i sjeverna Skandinavija, Finska, Letonija, Litvanija, Latvija, sjever Rusije. Skitalica je, pa je zabilježena i u južnijim

¹ Ornitološko društvo "Naše ptice", Semira Frašte 6, 71000 Sarajevo, naseptice@hotmail.com

područjima. Gnijezdeća populacija u Evropi je relativno mala (BirdLife International, 2004; Sulkava, 1997). U zemljama sa područja ex Jugoslavije nađena je u Srbiji (Bela Crkva) 1938. godine (Matvejev & Vasić, 1973) i Sloveniji (Sovinc, 1993).

Lovac Ismet Jašarević iz Žepča odstrijelio je jedan primjerak na Smolinu (Teslić) u januaru 1986. godine. Po kazivanju Kamerić Islama, starog lovca iz Begov Hana (Žepče), upravo ovu sjevernu sovu je preparirao tada poznati preparator iz Zenice Ferid Hadžihafizović. Kod Jašarevića je bio u njegovoj privatnoj zbirci do 1993., ali sam ga ja posljednji put vidio 1988, u njegovom stanu u Žepču. Primjerak smo determinirali Ramiz Dročić i ja na osnovu informacija iz priručnika kojeg smo tada imali na raspolaganju (Peterson & al., 1965). Dotada smo imali nalaze nekoliko drugih vrsta sova, a između ostalih gačaste kukumavke (*Aegolius funereus*) i sove jastrebače (*Strix uralensis*). Odstrijeljeni primjerak je u dužinu mjerio 40 cm, što je bio podatak koji je isključio mogućnost da se radi o sovi jastrebači, a rep je bio mnogo duži od onoga kod gačaste kukumavke. Zahvaljujući podatku „da se sjeverna sova (sovina) danju ne skriva i da lovi i danju“ (Garms & Borm, 1981), a pošto smo imali informaciju da je spomenuti primjerak odstrijeljen oko 10 sati ujutro, te da je prije toga skitala po rubu jela mješovite smrčevo-jelove šume na padinama Smolina, to je njeno determiniranje učinilo pouzdanijim. Konačno, primjerak je bio istovjetan crtežima date vrste iz priručnika koje sam kasnije imao prilike koristiti (npr. Gooders, 1999; Heinzel & al., 1992; Jonsson, 1992; Harrison & Greensmith, 1993). Naročito je izražajan i važan detalj pri determiniranju bio crni obrub oko "vela" na glavi.

Sova je bila preparirana i nalazila se u Jašarevićevom posjedu do 1993. Dalja saznanja govore o tome da je preparirani primjerak prodat nekom ugostitelju u okolini Jablanice.

2. *Cercotrichas galactotes* - Južni živičnjak

Područje rasprostranjenja ove vrste je istočni i zapadni Mediteran, centralna Azija, zapadna Arabija i Afrika. Na Balkanu je poznato da gnijezdi u Grčkoj i Albaniji (BirdLife International, 2004; Gil-Delgado & Lopez, 1997). Matvejev i Vasić (1973) navode njeno prisustvo na jugu Crne Gore i Makedonije. U istom radu kao područje gnijezdenja navodi se Hercegovina. Međutim, ovdje se radi o pogrešnom citatu, odnosno podatku koji se odnosi na područje Sutorine koja je bila dio stare Hercegovine (Kotrošan & Papes, 2007). U Hrvatskoj je zabilježen u Dalmaciji i Hercegovini (Kralj, 1997; Lukač, 2007).

Južnog živičnjaka se 1978. i 1979. moglo vidjeti u okolini Mostara (Bijele Rivine-put Mostar-Lištica). U pitanju je kameniti teren, obrastao gustim i velikim grmovima kupine, drača i smreke. Više puta, u julu i augustu te godine, sa ocem (Dročić R.) sam posmatrao ove ptice, koje su nam privlačile pažnju karakterističnim držanjem i repom, te specifičnim glasanjem. Budući da je on dobar poznavalac ptica Mostara i okoline, i samog ga je začudila pojava vrste koju nije poznao. Krajem jula 1979. jedan primjerak ove ptice je ulovljen na istom lokalitetu. Nalaz iste vrste 1986. u Maslinama kod Stoca i nalaz 1989. u blizini Grančareva (obronci Orijena) ukazuju na to da su sjeverne granice rasprostranjenja ove vrste nešto drugačije nego što se to može naći u postojećoj literaturi.

U Maslinama kod Stoca u pitanju je, kao i Mostaru, bio teren sa niskim grmljem, sa dosta okolnih zapuštenijih vrtova. Na tom smo se lokalitetu bavili praćenjem jednog gnijezda crnoglave grmuše (*Sylvia atricapilla*). U nekoliko navrata tog prijepodneva se jedan primjerak živičnjaka kretao okolo, slijetao na nešto uzvišenije grmove i, općenito, ponašao se kao da smo mu u blizini gnijezda. Zbog gustine kupinovih grmova i šiblja u koje je bilo gotovo nemoguće ući, ostalo pretraživanje terena nije dalo rezultat u njegovu pronalaženju. Također, dva primjerka sa obronaka Orijena su opažena uz put, na otvorenijem terenu sa mjestimično gustim trnovitim grmljem. Posmatrani su samo petnaestak minuta sa udaljenosti od 10 do 15 m. Prvo je uočen jedan primjerak, a nakon zaustavljanja auta i drugi, petnaestak metara dalje. Na osnovu njihova ponašanja, nije se moglo zaključiti da je u pitanju par (♂ i ♀), već prije 2 ♂, budući da su veću uznemirenost pokazivali jedan prema drugom negoli prema nama i automobilu.

3. *Carduelis hornemanni* - Polarna brezarica

Područje rasprostranjenja ove vrste obuhvata krajnji sjever Evroazije i Sjeverne Amerike, a prirodno stanište je tundra sa niskim grmljem. U Evropi je malobrojna gnjezdarica na sjeveru u skandinavskim zemljama i Rusiji (BirdLife International, 2004; Knox & al., 1997). Poznati su nalazi ove vrste u Hrvatskoj (Kralj, 1997; Lukač, 2007). Na otoku Hvaru je ulovljena i prstenovana polarna brezarica 16.12.1986. godine, a 25.11. 1987. je još jedna opažena u okolici Zagreba (Tarbuk, 1988).

Polarnu brezaricu sam opazio u okolici Zenice (Banlozi) 26.11.2007. godine. Također, načinjene su fotografije, a interesantno je da se kretala u društvu jata od 6 primjeraka brezarice (*Carduelis flammea*), od kojih se razlikovala upadljivo svjetlijim perjem. Uočeni primjerak je sa 6 brezarica skitao duž jošika i brezika u okolini ali je, za razliku od njih, bio zbog svjetlijeg perja uočljiviji, a u momentu fotografiranja je umjesto da odleti na nekoliko susjednih stabala johe, gdje su se sa tla premjestile poplašene brezarice, sjeo na obližnji kupinov grm, kada je i fotografiran, da bi zatim odletio pedesetak metara dalje za brezaricama.

Inače, ovu je vrstu po izgledu u prirodi teško razlikovati od brezarice osim u vrijeme razmnožavanja, a kao glavne razlike se predstavljaju svjetlije i manje prugasto perje, te da su mužjaci samo roskasti, bez crvene boje na prsima (Sterry & al., 1997).

Slika 1. Polarna brezarica kod Zenice (Foto: N. Dročić)
Figure 1. Arctic Redpoll near Zenica (Photo: N. Dročić)

U većini opisa *Carduelis hornemanni* i *Carduelis flammea* ističe se njihova sličnost, no možda je najuočljivija razlika u posmatranju u prirodi zapravo tamni okvir krila. On je kod polarne juričice sasvim taman, skoro crn, dok je kod brezarice smeđih tonova (Kulić, 2003). Na osnovu toga i kontrasta koji je pravilo perje trupa sa tamnim okvirom krila, bazirana je razlika između uočenih običnih brezarica i spomenutog primjerka polarne brezarice. Prije nego što je fotografirana, polarna brezarica je bila na rastojanju od svega 4 do 5 m, tako da sam je i bez dvogleda mogao posmatrati nekoliko trenutaka, te uočiti sve potrebne i karakteristične detalje. S fenotipom i ponašanjem brezarice (*C. flammea*), inače vrste koja je zabilježena svega na nekoliko lokaliteta u Bosni i Hercegovini, dobro sam upoznat zahvaljujući primjercima koje smo otac i ja još osamdesetih godina prošlog stoljeća dobili od poznatog odgajivača ptica Uroša Pavića iz Zagreba, inače i saradnika tamošnjeg Ornitološkog instituta, a koji su bili predmet volijerskog posmatranja i proučavanja njihovog ponašanja sve do 1989. godine. Ova posmatranja su omogućila potpuno upoznavanje sa svim osobenostima date vrste, te ujedno i zahvaljujući tome prepoznavanje polarne brezarice je bilo lakše.

4. *Carduelis flavirostris* - Žutokljuna juričica

Gnijezdeći areal ove vrste obuhvata područje sjeverozapadne Evrope, Kavkaz, granične dijelove Rusije i Turske, te centralnu i istočnu Aziju. U ostalim dijelovima Evrope zabilježena je u migraciji i skitnji (BirdLife International, 2004; Bub & Oelke, 1997). U zemljama sa područja ex Jugoslavije zabilježena je u Sloveniji (Matvejev & Vasić, 1973), Hrvatskoj (Kralj, 1997; Lukač, 2007; Matvejev & Vasić, 1973) i Srbiji (Matvejev & Vasić, 1973; Ružić, 2008). U Hrvatskoj je od 1910. do 2000. godine nađeno i prstenovano 18 žutokljunih juričica (I. Lolić, in litt.)².

Žutokljunu juričicu smo, moja kćerka (S.Dročić) i ja, opazili 22.11.2006. godine kod Bosanskog Broda, na šestom kilometru ceste uz rijeku Savu (prema V. Brusnici), sa lijeve strane. Pejzažem dominiraju jošici, sa pokojom vrbom, a prostori između su obrađivani. Sa desne strane iste ceste se nalaze stambeni i privredni objekti (štale i sl.).

Iako smo najviše pažnje posvetili neobično velikom broju djetlova, jata juričica (*Carduelis cannabina*), čičaka (*Carduelis spinus*) i štiglića (*Carduelis carduelis*) uvijek privlače pažnju. I dok su čički i štiglići, očito, lutali na hranjenju, juričice su u valu pomjeranja južnije, uglavnom, bile samo na preletu. Jata su brojala između 20 i stotinjak primjeraka, dok su manje grupe bile rjeđe. Pomiješanih u takvom jatu, popadalih po niskom korovu uz nasip opaženo je više primjeraka žutokljune juričice. Fotografija je nastala s veće daljine, ali se vide glavne odlike

Slika 2. Žutokljuna juričica kod Slavenskog Broda (Foto: N. Dročić)

Figure 2. Twite near Slavonski Brod (Photo: N. Dročić)

² Ovaj podatak je objavljen u jednom od brojeva hrvatskog časopisa „Batuda“, ali osim kopije članka do završetka pisanja priloga ostale potrebne detalje za puno citiranje reference nisam uspio naći.

karakteristične za ovu vrstu. Idućeg dana, oko 8 km zapadnije također je opaženo mješovito jato od oko 50 juričica, desetak zelendura (*Carduelis chloris*) i najmanje tri primjerka žutokljune juričice.

5. *Carpodacus erythrinus* - Rujnica

Rujnica kraći dio godine gnijezdi u Evropi, a veći dio provodi u migraciji i zimovanju u Aziji. Gnijezdeći areal u Evropi obuhvata područje Skandinavije, Rusije i centralne Evrope, ali je zabilježena u manjem broju i u južnim dijelovima Evrope (BirdLife International, 2004; Risberg & Stjernberg, 1997). Od zemalja s područja ex. Jugoslavije potvrđeno je njeno prisustvo i nalazi u Sloveniji (Geister, 1995; Grošelj, 1988), Hrvatskoj (Kralj, 1997; Lukač, 2007; Šere, 2009) i Srbiji (Ružić, 2008; Sekulić & al., 2005).

Rujnicu sam imao priliku opaziti u okolini Ripača (SZ obronci Grmeča) 12. i 13. 11. 2005. godine. U pitanju je bio par, mužjak i ženka. Na nozi ženke je bio uočljiv prsten. Primjećene su uz rijeku Unu, na obližnjoj polumočvarnoj livadi koja je u dijelu prema rijeci obrasla u šaš. Kada smo došli na isti teren desetak dana kasnije, primjerci se nisu mogli uočiti.

Uz navedene, izdvojio bih i podatke za podvrstu štiglića *Carduelis carduelis frigoris* Wolters, 1953 (tzv. sibirski štiglič). Ovo je podvrsta štiglića koja nije registrovana u ornitofauni Bosne i Hercegovine (Matvejev & Vasić, 1973). Prije 1992. jedini primjerak koji sam vidio kod nas, a potječe iz prirode, bio je kod odgajivača ptica Ferida Hasanbašića u Zenici. Nakon 1995. sam imao priliku takvog štiglića vidjeti također u Zenici (1997.), a 2002. (02.01.-08.01.) najmanje pet primjeraka posmatrati u selu Ljeskovicica kod Žepča u jatu od oko 100 došljaka koji su se hranili na bodljikavoj sikavici. Lokalitet na kome su uočeni je od regionalne ceste Žepče – Zavidovići udaljen oko 300 m, a na 2 km pred Zavidovićima. Pošto je u pitanju djelimično nenastanjeno (povratničko) naselje, mnoge su obradive površine zapuštene i obrasle u razne korove. Za štiglice, ali i druge vrste iz roda *Carduelis*: zelendura (*C. chloris*), juričice (*C. cannabina*) i čičke (*C. spinus*) ovo predstavlja siguran izvor hrane do duboko u zimu. Za razliku od domicilnih štiglića (*C. c. balcanica*), te redovnih primjeraka, koji tokom jeseni i zime dolaze iz srednje i sjeverne Evrope (*C. carduelis*), sibirski štiglič se uopće nisu zadržavali na grmovima običnog čička (*Arctium lappa*), nego su se, isključivo, hranili na bodljikavoj sikavici (*Silybum sp.*). Nešto veće zanimanje su pokazivali za cikoriju (*Cichorium intybus*). Uočeni primjerci se nisu kretali izdvojeno od ostalog mnoštva štiglića. Ponašali su se kao svaki drugi pripadnik tog jata na hranjenju, u letu i u slučaju uočene opasnosti. Nakon 8.1. 2002. godine došlo je do zatopljenja pa se jato sasvim raspalo i na lokalitetu je bilo daleko manje ptica. Od tada ni sibirski štiglič više nisu opažani. Bili su, dakle, u jatu sa drugim došljacima, koje se nakon zadržavanja od nekoliko dana nakon otopljenja - povuklo, ili odskitalo na neki drugi teren.

Prilikom određivanja podvrsta štiglića treba imati na umu da su sve podvrste koje nalazimo u područjima sjeverno i sjeveroistočno od Bosne i Hercegovine, po pravilu, krupnijeg stasa i svjetlijih boja od zavičajnih *C. c. balcanica*, a razlika u fenotipu je još izraženija poredivši ih sa drugim podvrstama sa juga Evrope (*C. c.*

tschusi, *C. c. parva*). Inače, iako u raspoloživoj literaturi pronalazim podatak da je nađen samo u Srbiji (Matvejev & Vasić, 1973), mislim da se u krugovima odgajivača ptica i u Hrvatskoj i u Srbiji mogu naći podaci o rijetkim nalazima i ove podvrste.

Literatura

- BirdLife International, 2004: Birds in Europe: Population estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK: BirdLife International. (BirdLife Conservation Series No. 12).
- Bub, H. & Oelke, H., 1997: Twite (*Carduelis flavirostris*). U: Hagemeyer, J.M.W & Blair, M.J., 1997 (eds): The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and abundance. T&A D Poyser, London.
- Garms, H. & Borm, L., 1981: Fauna Evrope - priručnik za određivanje, „Mladinska knjiga“, Ljubljana - Zagreb, 1981.
- Geister, I., 1995: Ornitološki atlas Slovenije: Tehnička založba Slovenije, Ljubljana.
- Gil-Delgado, A.J. & Lopez, G., 1997: Rufous Bush Robin (*Cercotrichas galactotes*). U: Hagemeyer, J.M.W & Blair, M.J., 1997 (eds): The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and abundance. T&A D Poyser, London.
- Gooders, J., 1999: Vogel Europas, Augsburg.
- Grošelj, P., 1988: Rdeči kalin (*Carpodacus erythrinus*). *Acrocephalus*, 9: 35-36.
- Heinzel, H., Fitter, R., Parslow, J., 1992: Pareys Vogelbuch, Alle Vogel Europas, Nordafrika und des Mittleren Ostens, 6. izd., Hamburg - Berlin.
- Harrison, C. & Greensmith, A., 1993: Birds of the World, London.
- Jonsson, L., 1992: Die Vogel Europas und des Mitteleerraumes, Franckh - Kosmos, Stuttgart, 1992.
- Knox, A., Nyström, B. & Nyström, H., 1997: Artic Redpoll (*Carduelis hornemanni*). U: Hagemeyer, J.M.W & Blair, M.J., 1997 (eds): The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and abundance. T&A D Poyser, London.
- Kotrošan, D., 2008/2009: Dopune i korekcije popisa ptica zabilježenih u Bosni i Hercegovini od 1888. do 2006. godine., Bilten mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini, 4-5: 72-86.
- Kotrošan, D., Papes, M., 2007: Popis ptica zabilježenih u Bosni i Hercegovini od 1888. do 2006. godine. Bilten Mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini, 3(3): 9-38.
- Kralj, J., 1997: Ornitofauna Hrvatske tijekom posljednjih dvjesto godina. *Larus*, 46: 1-112.
- Kulić, S., 2003 (eds): *Standardi za ocjenjivanje ptica*, Organizacija sudija - ocjenjivača ptica Saveza organizacija za zaštitu i odgoj ptica Jugoslavije, Leskovac.
- Lukač, G., 2007: Popis ptica Hrvatske. Fauna Croatica, Aves XXXVII, Prirodoslovni muzej, Zagreb.
- Matvejev, S.D., Vasić, V.F., 1973: Catalogus faune Jugoslaviae IV/3, *Aves*. Acad. scien. et art. Slov., Ljubljana.
- Peterson, R., Mountfort, G. & Hollom, 1965: Die Vögel Europas, Hamburg und Berlin.
- Risberg, L. & Stjernberg, T., 1997: Scarlet Rosefinch (*Carpodacus erythrinus*). U: Hagemeyer, J.M.W & Blair, M.J., 1997 (eds): The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and abundance. T&A D Poyser, London.
- Ružić, M., 2008: Lista ptica Srbije. <http://www.wild-serbia.com/>
- Sekulić, G., Stojnić, N., Raković, M., Tucakov, M., Puzović, S., 2005: Drozd borovnjak *Turdus pilaris* i rumenka *Carpodacus erythrinus*: nove gnezdarice Srbije. *Ciconia*, 14: 96-101.
- Sovinc, A., 1993: Seznam redkih vrst ptic Slovenije 1990 (Komisija za redkosti). *Acrocephalus*, 14(58-59): 99-120.
- Sterry, P., Cleave, A., Clements, A. & Goodfellow, P., 1997: Birds of Britain and Europe, TAA.
- Sulkava, S., 1997: Hawk Owl (*Surnia ulula*). U: Hagemeyer, J.M.W & Blair, M.J., 1997 (eds): The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and abundance. T&A D Poyser, London.
- Šere, D., 2009: Škrlatec (*Carpodacus erythrinus*). *Acrocephalus*, 30(140): 44.

Tarbuk, Z., 1988: Polarna jurčica (*Carduelis hornemanni*) u maksimirskom parku.
Troglodytes 2: 13.

Summary

The paper presents data on several species not included into the Bosnian-Herzegovinian ornithofauna list published in 2009. One specimen of the Hawk Owl (*Surnia ulula*) was shot by Ismet Jašarević in January 1986 on Smolin near Teslić. The Rufous Bush Robin (*Cercotrichas galactotes*) was registered in 1978 and 1979 in the vicinity of Mostar, then in 1986 in Masline near Stolac, and in 1989 near Grančarevo (Orjen slopes). The Arctic Redpoll (*Carduelis hornemanni*) was photographed near Zenica (Banlozi) on 26 November 2007. Twites (*Carduelis flavirostris*) were registered on 22 November 2006 near Bosanski Brod, while a pair of the Scarlet Rosenfinchs (*Carpodacus erythrinus*) was noticed in the vicinity of Ripač (NW slopes of Grmeč) on 12 and 13 November 2005. In addition to the mentioned, a new record for the Bosnia-Herzegovina bird fauna is registration of the Goldfinch subspecies *Carduelis carduelis frigidus*, registered in 1995 and 1997 in Zenica, and in 2002 in Ljeskovicica near Žepče.